

BERT FRANSSSEN

Steeds weer nieuwe bestemmingen voor het West-Indisch Huis

Straks niet meer trouwen in het West-Indisch Huis.

Het West-Indisch Huis. De West-Indische Compagnie had hier haar kantoor, de buit van de Zilvervloot lag hier opgetast, New York werd van hieruit gesticht... Een brand in 1975 legde delen van het gebouw in puin. Restauratie was mogelijk als je een bestemming vond. Een stichting met restauratieplannen kwam van de grond, maar een lange rij van kandidaat-huurders liet het afweten. Tot de burgerlijke stand van Amsterdam zich meldde: wij hebben behoefte aan sfeervolle trouwzalen... Het resultaat van de restauratie was zo goed, de inzet van het particulier initiatief zo voorbeeldig, dat Heemschut de Jubileum Restauratie Prijs voor Noord-Holland op 15 december aan het West-Indisch Huis heeft uitgereikt.

Een beetje hijgerig staar ik naar een prent uit 1780. De toenmalige gevel van het West-Indisch huis. Nederlandse renaissance van het prachtigste soort. Kruisvensters, gebeeldhouwde koeiekoppen. Een zeer hoge monumentale stenen buitentrap met een bordes – uniek voor Amsterdamse panden uit de zeventiende eeuw. Alleen het Waaggebouw op de Dam en de Westerhal achter de Westerkerk hadden zulke hoge stoepen. Ze werden afgebroken. En ook de zeventiende eeuwse gevel van de *Vleeschhal* – als zodanig begint de geschiedenis van het WIH – moest wijken. Trap weg, gevel vlak gepleisterd, classicistisch stijltje, de huidige situatie. Ook nog zeker het aanzien waard, maar wat een weemoed!

De geschiedenis van het West-Indisch Huis is buitengewoon rijk. Tè rijk kun je haast wel zeggen, want de sterk wisselende bestemmingen hebben het niet altijd goed gedaan. Het rechthoekige gebouw begon dus als *Vleeschhal*, met op de bovenverdieping een wachtlokaal voor de schutterij. En je ziet de schutters al over de monumentale buitentrap naar hun zaal klimmen... Vijf jaar slechts diende het als vleeshal, de *West-Indische Compagnie* kwam zijn intrek nemen. Het gebouw werd drie keer zo groot gemaakt, doordat rond een binnenplaats nog twee vleugels werden aangebouwd, de overgebleven zijde werd met een muur afgesloten. Met zorg werd de vergaderzaal van de Heren XIX van de West-Indische Compagnie, de *Compagniezaal*, ingericht als een voorname plaats voor een belangrijke instelling. Van hieruit werd in 1623 Nieuw Amsterdam, *New York* dus, gesticht. En in 1628 lag elders in het huis de buit van de *Zilvervloot* opgeslagen. De kelders van het gebouw dragen de naam Piet Heynkelders...

Toch bleven ook de Heren XIX er niet lang, nog geen vijfentwintig jaar. De kantoren van de West-Indische Compagnie ver-

Zicht op het binnenplein van het West-Indisch Huis na de brand. (foto Maarten Brinkgreve)

huisden naar een eigen pakhuizencomplex, dat was goedkoper in een tijd dat het wat minder ging. Het pand werd nog tien jaar gebruikt als gemeentesecretarie, terwijl het raadhuis op de Dam werd gebouwd. Maar daarna kwam het in een rustiger fase; 168 jaar lang werd het door het gemeentebestuur verpacht als hotel, op de eerste plaats als onderkomen voor officiële gasten. Met uitzondering van het schutterslokaal, dat was en bleef schutterslokaal.

Dédain

In 1825, twee eeuwen dus na de bouw, liet de *Hersteld Evangelische Diaconie* het oog op het uitgewoonde pand vallen. Het werd een onderkomen voor wezen en bejaarden. Het was toen, dat men met een zeker *dédain* neergekeken moet hebben op de karakteristieke voorgevel van de vleeshal. Men dacht met een empire ingangspartij, driehoekig fronton met houten zwaan, pleisterwerk, verlengde ramen aan voor- en achterzijde, kortom een modern classicistisch jasje extra weldaden aan de gemeenschap te bewijzen. 'Veel begrip voor de waarde van oude architectuur had men niet in die jaren,' schrijft *Geurt Brink-*

greve in een zeer informatieve aan het West-Indisch Huis gewijde brochure. Er werd opnieuw iets aangebouwd. Vijftig jaar later wederom. Tegen de achtergevel plaatste men toen een weeshuiskerk. In plaats van de muur die de binnenplaats afsloot kwam een laatste vleugel tot stand.

In de loop van deze eeuw verminderde de behoefte aan weeshuizen. Bejaardenhuisvesting werd weliswaar steeds belangrijker, maar er werden ook steeds hogere eisen aan gesteld. En daaraan kon het West-Indisch Huis na de Tweede Wereldoorlog niet meer voldoen. In 1954 was het zover. Het gebouw werd gekocht door de textielgroothandel *De Vries van Buuren*. En dus ook volgestouwd met pakweg onderbroeken en kousen. 'Dus dat brandde als een fakkel,' zegt *Geurt Brinkgreve* achteraf. Het is 1975, 16 december. In het West-Indisch Huis vond 's morgens een bespreking plaats tussen gemeenteambtenaren en de directie van *De Vries van Buuren*. Onderwerp: de ontoelaatbare brandgevaarlijkheid van het gebouw. Even verderop, in de Ronde Lutherse Kerk, vindt de slotzitting plaats van de Nederlandse campagne in het kader van het Europese Monumentenjaar. Op de Herenmarkt zijn kinderen aan het spelen met vuurwerk, een vuurpijl komt terecht op de zolder van de textielgroothandel...

Restauratie brandschade

De enorme schade bracht in elk geval heel wat in beweging. Nu heeft Amsterdam een aantal monumentenbeschermers van het type: nonsens, gewoon herstellen. De 89-jarige sociaal-geneeskundige *Ben Sajet* is zo iemand. Hij komt bij zijn oude vriend *Geurt Brinkgreve* terecht. 'Omdat ik al jaren bezig was met het van de grond krijgen van hopeloos lijkende restauratieprojecten vroeg hij of ik wilde helpen,' schrijft *Brinkgreve* in de brochure. Onafhankelijk van hen was ook de *Hollandische Beton Maatschappij* plannen aan het maken voor een restauratie. Beide initiatieven werden gebundeld in de nieuwe stichting *Het West-Indisch Huis*. Oud-Heemschut sekretaris *Ton Koot* wordt voorzitter, *Geurt Brinkgreve* sekretaris.

O.k., het gebouw moest gerestaureerd worden. Maar een absolute voorwaarde daarvoor was het vinden van een goede

Het binnenplein na de restauratie. (foto Maarten Brinkgreve)

De ratelaars van de Amsterdamse stadsreininging bij de opening van het gerestaureerde West-Indisch Huis

bestemming. De moeilijkheden die de nieuwe stichting hierbij te overwinnen heeft waren echter onvoorstelbaar. Een lange stoet van gegadigden komt een kijkje nemen, maar de een na de ander haakt af. Het *Vlaams Cultureel Centrum* (dat uiteindelijk voor de Brakke Grond koos), een museum voor een waaierkollektie, de *Theaterschool*, het *Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap*, het *Bureau Monumentenzorg*, de *Commissie Oude Stad*, de *Bond van Nederlandse Architecten*...

Nu begin je in theorie pas met restaureren als je een bestemming gevonden hebt. Maar dan kon je in dit geval misschien lang wachten en intussen zou het gebouw staan te verkommeren. Er was nog een andere overweging. Er bestaat geen overtuigender argument om huurders te interesseren dan een bouwwerk-in-uitvoering! Om deze redenen besloot men – op hoop van zegen – maar alvast met restaureren te beginnen. Een definitief restauratieplan kon natuurlijk nog niet opgesteld worden, daarvoor moest je de bestemming weten. Wel kon alvast geprobeerd worden de brandschade te herstellen. Zo gezegd zo gedaan. Monumentenzorg werkte van harte mee, met een begroting van 2,1 miljoen kon men aan de slag. De zes in rook omgezette kappen met goten en hemelwaterafvoeren, alsmede vloeren en balken werden hersteld. Eikehout was weliswaar niet meer in de gewenste maten verkrijgbaar, maar *Opeke*, een harde Afrikaanse houtsoort, voldoet ook. In de zomer van 1978 werd de eerste fase voltooid. Tijdens een feestelijke bijeenkomst verrichtte *Prins Claus*, aangetrokken als beschermheer, een van de laatste handelingen.

Trouwzalen

Er was nu een jaar lang gewerkt, en het zag er naar uit dat de tactiek van de stichting – alvast beginnen in afwachting van een bestemmingsplan – succes had. En-

kele maanden voor de voltooiing gebeurde namelijk het volgende. Tijdens een rondleiding door het gebouw vroeg een gemeenteambtenaar of nog niet was gedacht aan een functie als *trouwzalen* van de Burgerlijke Stand. Een gouden vondst. Geurt Brinkgreve: 'Sinds het niet meer wettelijk verplicht is om in je woonplaats te trouwen lieten heel veel Amsterdamse bruidsparen die er een echt feest van wilden maken, hun huwelijk voltrekken in bijvoorbeeld Weesp, Graft of Broek in Waterland, plaatsjes in de buurt van Amsterdam met een mooi, historisch stadhuis. Omdat het op het Princenhof, het oude stadhuis, een uitermate ongezellige en kale boel was.' Het West-Indisch Huis vormde een schitterend alternatief. Een definitief restauratieplan kon nu uitgewerkt worden. Er meldden zich, voor andere delen van het gebouw, nieuwe huurders. De *Volkswijk* wilde oostvleugel en kappen huren. De tegen de zuidgevel aangebouwde kerkzaal kan worden verbouwd tot *bejaardenwoningen*. En het *Sonesta*-hotel was de definitieve kandidaat voor de mooie geweldige kelders, de zogenaamde Piet Heynkelders. Voor recepties, diners en dergelijke.

Omdat het gemeentebestuur nog geen officieel besluit had genomen en stilleggen van het werk ongewenst was, ging een kleine ploeg verder met werkzaamheden. Men stuitte op de gevreesde *tranende huiszwam*. Deze komt, hoewel overal aanwezig, in normaal geventileerde en ver-

warme ruimten niet tot ontwikkeling. Het probleem was, dat het West-Indisch Huis geen normaal geventileerd en verwarmd gebouw is: de lucht heeft er een klein jaar stilgestaan, het houtwerk is door en door nat. Honderden vierkante meters pleisterwerk werden afgebikt, vloeren, balken en kozijnen gesloopt en vervangen. Via injecties met een gif ging men de zwam in de stenen muren te lijf. Maar er was een geluk bij een ongeluk. De ontleisterde muren boden een blik in de bouwgeschiedenis. Men deed ontdekkingen. Een eiken voordeurkozijn, waardoor men in de begintijd de stoep op de binnenplaats bereikte kwam te voorschijn. Evenals eikehouten kruiskozijnen van de compagniesvleugels, in de achttiende eeuw nogal slordig tot schuiframen verbouwd. Ook hier heeft de tranende huiszwam effectief huisgehouden, maar het is nu in elk geval bekend hoe de ramen er oorspronkelijk uitgezien hebben.

Terugrestaureren

Het een bracht het ander met zich mee. Je gaat terug in de bouwgeschiedenis, ontdekt dat latere wijzigingen bepaald geen verbeteringen zijn, wil dus terugrestaureren. En dan wordt het ook duidelijk dat zich langzaamaan een controverse met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aftekent. Deze voelde namelijk weinig voor het terugbrengen van de binnenplaatsgevels in de toestand van 1623: kruiskozijnen, ramen op de oude plaats, verwijdering van een merkwaardig gangetje en, meest ver-

Architect A. Evers aan het woord voor de uitreiking van de prijs. Links van de spreker Geurt Brinkgreve.

gaand, reconstructie van de stoep op de binnenplaats. De wijzigingen van de achtentiende en negentiende eeuw moesten gerespecteerd worden, vond de Rijksdienst. Toch werden de partijen het eens. De ramen bleven weliswaar schuiframen met een achttiende eeuwse roedenverdeling, maar ze werden wel verkort; het gangetje kon weg en de stoep mocht worden gebouwd. Van de oorspronkelijke voorgevel van het vleeshalgebouw waren helaas te weinig exacte gegevens bekend, reconstructie daarvan was geen haalbare kaart, hoewel het wel overwogen werd.

Het restauratieplan werd op ongeveer 10 miljoen gulden geraamd. Subsidies zouden ongeveer 5 miljoen opbrengen, er resteerde dus nog een gat van 5 miljoen. Een hypothecaire lening van 6 à 7 miljoen was nodig, maar kan je die ook aflossen? De gemeente Amsterdam schoot te hulp: de gemeente was bereid rente en aflossing te garanderen. Alles was nu op papier in kannen en kruiken. En als twee jaar later, april 1981, het gebouw officieel in gebruik wordt gesteld heeft de restauratiegeschiedenis van Nederland er een nieuw belangrijk hoofdstuk bij.

Toch denk ik, dat het West-Indisch Huis de prijs niet had gekregen, als de stichting niet gezorgd had voor de *finishing touch*. Uit de begroting moesten namelijk allerlei zaken geschrapt worden, die niet strikt noodzakelijk waren, maar het gebouw nu juist zijn charme geven. Monumentale schouwen (een zeventiende eeuwse zaal zonder zo'n destijds dominerend zwaartepunt mist toch iets), een marmeren vloer in de Compagniezaal, schilderijen aan de wand, een fontijntje op de binnenplaats. Al deze wensen gingen echter toch in vervulling en wel door giften van bedrijven.

American Express (marmeren vloer en schouw Compagniezaal), *Hollandsche Beton Groep* en dochtermaatschappij *Schakel en Schrale* (schouwen in andere zalen) *Turmac Tabacco Company* (fontein), *Dienst Verspreide Rijkscollecties* en *Amsterdams Historisch Museum* (schilderijen), *Comité voor de Zomerpostzegels* (Makkumer tegels) zorgden voor de eigenlijk wel noodzakelijke afwerking van de restauratie.

Een Mesdag

'In het West-Indisch Huis heeft de Burgerlijke Stand eindelijk weer een eigen huis gekregen,' zegt Geurt Brinkgreve. 'Daar zijn ze heel gelukkig mee. En de klanten zijn weer teruggekomen! Er wordt druk getrouwd in het West-Indisch Huis. De reactie van het publiek is bijzonder waardierend, ze vinden het een ongelooflijk fijne entourage. De stoep die wij op de binnenplaats na enig touwtrekken met de Rijksdienst herbouwd hebben is zo langzamerhand de meest gefotografeerde stoep van Amsterdam, de plek om een mooie trouwfoto te maken.'

Om heel eerlijk te zijn, na wat ik gelezen en gehoord heb vallen binnenplaats en stoep een beetje tegen, als ik er ga kijken. Het ziet er wel heel sober uit, en ik stel me voor dat kruiskozijs met luiken... Het interieur echter overtreft mijn verwachtingen. Het is naar moderne maatstaven gerekend een krankzinnig ingedeeld geheel, maar welk een krankzinnigheid! Merk-

waardige vloerovergangen, overal korte, smalle trappetjes, onlogische routes, ik zoek me wezenloos naar de *Compagniezaal*... Ik doe een deur open, sta in een klein trouwzaaltje, oog in oog met een prachtig zeegezicht. Het lijkt wel een *Mesdag*. Het is een Mesdag. De *Schutterzaal* blijkt, met ramen aan beide lange zijden, een doorzon-ruimte. Een prachtig groen overheerst hier. 'Onze mooiste zaal,' beweert de portier. Inderdaad ligt ze er op een zonnige decembermiddag schitterend bij. De *Compagniezaal* met slechts ramen op het noorden, een groot schutterstuk, vloer van wit en zwart marmer, monumentale schouw in koele tinten, ossenbloedrood plafond, komt daarna introvert over, een strenge beauty.

Omdat de plaquette van de prijs al was aangebracht overhandigde de voorzitter van Heemschut Noord-Holland ir. Scheltema (rechts) het monogram van de West-Indische Compagnie aan het stichtingsbestuurslid Van Tongeren van het West-Indisch Huis.

Zorgen

Bruidsparen zouden in het West-Indisch Huis tot in lengte van dagen stijlvol kunnen trouwen, maar toch is de toekomst ronduit zorgelijk. Amsterdam is een nieuw stadshuis aan het bouwen. Mèt trouwzalen. Dit najaar zal het West-Indisch Huis die functie gaan verliezen. Brinkgreve: 'We zitten voor een groot probleem, wanneer de trouwzalen straks verdwijnen. In het stadshuis-muziektheater zijn zeer uitvoerig trouwzalen geprojecteerd en plan is plan. In vele opzichten vind ik het onzin. Ook het Sonesta-hotel heeft nu de huur opgezegd, omdat het partycentrum van het hotel verband houdt met de trouwpartijen.'

Beheerst gaat hij verder. 'We zijn in bespreking geweest met tientallen gegadigden. We hebben ook geadverteerd in bladen voor bedrijfsnonroerend goed. Maar er is tot nu toe geen rendabel voorstel uitgekomen. Vooral ook, omdat het gebouw voor een modern kantoor onhandig is. Je mag er niet veel in doen, geen kantoorwandjes in zetten en dergelijke, zeker niet zo lang wij er als bestuur de verantwoordelijkheid voor willen dragen. Het moet echt een bestemming hebben die recht doet aan de waarde van het interieur. Het best passende voorstel is van de stichting *John Adams Institute*, ter bevordering van de culturele betrekkingen tussen Nederland en de Verenigde Staten. Deze stichting is onlangs opgericht. Maar in financieel opzicht moet ze nog van de grond komen. Kortom, wij zijn nog niet uit de zorgen...'